

KRÖNIKA

C förintas utan Plan

"Vänstern kan faktiskt sluta oroa sig för den allestädes närvarande Timbromaffian. Högern behöver inte vändas över smysgsocialiseringen"

Inte ens krigsutbrott brukar vara resultatet av någon egentlig tankeverksamhet, så varför skulle utnämningen av Maud Olofsson vara en del i den stora planen för att för-inta centerpartiet?

Axel Oxenstierna, 1600-talets störste statsman, lär inför en av sina söner ha sammanfattat sina erfarenheter i det frustrerade utropet "Ack, om du visste med vilken ringa vishet världen styres!". Det var 350 år sedan, i en tid av enväldiga kungar och dolska jesuiter, då världen borde ha varit mycket mer lämpad för stora hemliga planer än dagens mediasamhälle.

Så var alltså inte fallet. I Veronica Wedgwoods klassiska bok (första utgåvan kom 1938) om 30-åriga kriget är den centrala insikten just att ingen förstod vad som höll på att ske, åtminstone inte under krigets inledningsskede.

I EFTERHAND KAN MAN förstås se de stora strukturerna, som Wedgwood påpekar: revolten i Böhmen 1618 blev en åskledare för urladdningen av djupt liggande spänningar mellan katolskt och protestantiskt, mellan kejsarmakt och furstemakt, mellan habsburgare och fransmän. Dagens forskare väljer kanske i första hand att analysera 30-åriga kriget som en del av en sekellång, paneuropeisk reorganisering av statens roll i samhället.

Men verkligheten i Böhmen var att varken revoltledarna, deras nyvalde kung Fredrik av Pfalz eller den avsatte kejsar Ferdinand styrdes av några mer sofistikerade överväganden. Böhmnarna var rädda, Fredrik enfaldig och Ferdinand förbannad. Ingen begrep hur deras handlande påverkade resten av Europa.

Och i den stilen fortsatte det. Kardinal Richelieus försök att hjälpa de böhmiska protestanterna stupade på att deras franska trosbröder också gjorde revolt, vilket lämnade vägen fri för spanska truppförflyttningar norrut, vilket höll på att leda till en fullständig seger för katolicismen i Europa, vilket knappast kan ha varit vad de franska protestanterna hade tänkt sig.

SEDAN 1600-TALET har mänskligheten sett ständigt nya exempel på hur världshistoriska händelser inte planeras, utan bara inträffar, utan att någon har menat det. Franska revolutionen. Amerikanska inbördeskriget. Första världskriget. Ändå envisas förbluffande många med att leta efter en Plan, också i alldeles vardagliga skeenden.

Min märkligaste erfarenhet av det är en föreläsning jag höll på journalisthögskolan i Stockholm efter valet 1994. Jag hade då varit politiskt sakkunnig hos Carl Bildt och hela poängen med föreläsningen var att förklara hur värde-lös förhållningsplanering är i en modern valkampanj.

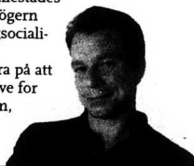
Problemet var att journaliststuderterna vägrade att tro på mig. Blankt. Föreläsningen var givetvis också en del i Planen, det begrep de nog.

Förmodligen tror dessa journaliststuderter – numera yrkesverksamma – att till och med valet av Maud Olofsson till ny centerordförande är en del av en riktigt finurlig plan. Kanske en dold högerkonspiration för att radera ut centerpartiet helt, genom tillsättandet av ännu en parti-ledare med samma utstrålning som ett glas vatten?

ÄR DET DÅ BARA det politiska systemet som saknar en Plan? Finns det en högre visdom att hämta i det privata näringslivet, som en del företagsledare brukar hävda? Nja... Birgersson? Staël von Holstein? Ramqvist?

Men man behöver inte vara lika odelat bedrövad som Axel Oxenstierna över sakernas allmänt korkade tillstånd. Onda planer är ju lika omöjliga som goda. Vänstern kan faktiskt sluta oroa sig för den allestädes närvarande Timbromaffian. Högern behöver inte vändas över smysgsocialiseringen.

Och vi kan alla vara helt säkra på att SPECTRE (The Special Executive for Counter-intelligence, Terrorism, Revenge and Extortion) tar James Bond hand om.

KLAS ÖSTMAN
klas.ostman@telia.com

Dagens köttäta

I köttpanikens Europa kan det vara värt att se närmare på köttätandets historia. Vår höga köttkonsumtion i den rika världen finner sin motsvarighet endast i urtiden. Med jordbruks-samhället blev köttet en lyx för de rika. Men nu kan vi äta djuren igen i stället för att spän-na dem för vagnar och plogar.

En skribent i dessa spalter siar om en tid då vi får äta kruska i stället för kött. Men redan nu finns det gott om vegetarianer. Men inte hos oss i den rika världen utan globalt, i de fattiga områdena. Skillnaden är att detta inte är någon frivillig vegetarianism. Det mesta köttätandet sker i den industrialiserade världen, där en väloljad produktionsapparat ser till att vi får vårt dagliga kött. Kött har blivit en masskonsumtionsvara, klarast uttryckt i köttbollar mellan två brödhälvor som tillhandahålls hos till exempel McDonald's och Burger King.

Köttkonsumtionen är mycket hög i USA, som bekant, vilket har lett till övervikt hos omkring en fjärdedel av befolkningen. I Europa varierar den, högst ligger Spanien, medan svenskarna har en måttlig köttkonsumtion jämfört med till exempel Danmark. Sedan konserveringstekniken blev känd i Europa har köttätandet ökat markant. År 1810 låg köttkonsumtionen enligt Nan Mellinger under 20 kilo per capita och år, fram till 1994 hade den ökat till 64 kilo.

Historia i vågor

Nan Mellinger har skrivit en historik över köttätandet, *Fleisch. Ursprung und Wandel einer Lust*. Köttätandets historia går i vågor. Under jägar- och samlarstadiet var våra förfäder köttätare, de hade stora jaktmarker och få områden med växtlighet. En klimatförändring till varmare väderlek för cirka 10 000 år sedan gjorde att landskapet förändrades, och man övergick till agrarhushåll, det vill säga blandad kött- och växtproduktion. Djuren jagades och fångades inte längre utan domesticerades och användes sedan för alla-handa syften – transport, beklädnad, mjölkproduktion – och inte enbart för konsumtion. I flera kulturer uppfanns hjulet.

Men befolkningsökning, epidemier och naturkatastrofer som översvämningar och torka ledde till att köttkonsumtionen sjönk. Under medeltiden var kött en ren lyxvara, nästan oåtkomlig för de breda lagren. Kött blev ett statusobjekt, ett tecken på rikedom, och det hände att de rika åt måltider som ett slags show för det enkla folket, kanske man kastade åt dem och annan köttslamsa. Att vara fet var i många sekel ett tecken på hög samhällsställning, kungar hade namn som Karl den tjocke (död 888) och Ludvig den fete (död 1137). Bland våra kungar blev Gustav II Adolf "med åren tämligen fet" och Karl X Gustav såg ut som en tunnna.

Olika klasser, olika vanor

Den höga köttkonsumtionen i dag kan alltså enbart jämföras med förhistorisk tid. Dessutom är den inte längre förbehållen de rika, utan kött är en massprodukt, låt vara att matvanorna skiljer sig mellan olika samhällsskikt. Medan den fattiga och lågutbildade soffpotatisen mumsar hamburgare med fet dressing på, går den välbärgade och välutbildade in för sundare kost och har mer sofistikerade matvanor.

Övergången till masskonsumtion av kött är en ren funktion av de förvandlings-mönster, som kännetecknar industrialiseringen. Järnvägarna och motoriseringen gjorde djuren överflödiga som transportredskap,

Köttätandets historia

Fleisch. Ursprung und Wandel einer Lust

Nan Mellinger
Campus Verlag, 2000

och därmed skapades en näringsreserv i form av nötkött.

Syntetfibrer gjorde att fårull fick mindre avsättning, alltså frigördes en reserv av får-kött. Henry Fords löpande band överfördes till köttindustrin, där *assembly line* blev *dis-assembly line* så att säga. Samtidigt rationaliserades själva djuraveln, och tillsammans blev det en strömlinjeformad apparat, mest känd genom de stora slakterierna i Chicago, där kedjan präriebock-järnväg-slakteri-järnväg försåg amerikanska folket med en strid ström av kött. Kyl- och konserveringstekniken gav också skjuts åt en rationell massköttproduktion.

Uppseendeväckande rapport

1906 skrev Upton Sinclair sin skandalrapport "Djungen" om Union stock yards, där det redan 1884 dödade 200 000 djur om dagen. Den väckte en

minst lika stor köthysteri som dagens djursjukdomar. Vad amerikanska folket väjades av var inte så mycket djurmassakern eller slakteriarbetarnas usla villkor, som den obefintliga hygienien i köttfabrikerna, där råttor, kackerlackor och rentav avhuggna arbetarfingrar sades hanna i köttkonserverna, och Teddy Roosevelt initierade "The food and drug act".

Kyl- och konserveringstekniken var också en drivkraft för den brittiska kolonialismen: man kunde frakta hem kött från hela världen, från Argentinas pampas till Australiens vidder. Det brittiska imperiet var ett köttimperium.

Militära företag drev på utvecklingen

Som i många andra sammanhang har militära företag varit den anonyma drivkraften till det som sedan blivit till fördel för civilsamhället.

Att preussarna slog fransmännen i 1870 års krig har delvis att göra med logistiken för matleveranser till fronten, som var undermålig hos franska armén men väl fungerande på den tyska sidan. Kött- och soppkonserver från firman Knorr levererades där genom krigsministeriets försorg för att ställa soldaternas hunger, en förutsättning för att

"Att vara fet var i många sekel ett tecken på hög samhällsställning"